

İKTİSAT TARİHİ AÇISINDAN NÜFUS TEORİLERİ VE POLİTİKALARI

POPULATION THEORIES AND POLICIES IN MEANS OF HISTORY OF ECONOMICS

Yrd.Doç.Dr.Huseyin Hasimi GUNES

Mardin Artuklu Üniversitesi Meslek Yüksekokulu Müdürü

hhgunes@yahoo.com

Öz

Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının durma noktasına gelmesi ve bileşiminde yaşlı nüfus oranının artması, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise nüfus artış hızının yüksek ve eğitimsiz olması çeşitli iktisadi problemlere ve sosyal dengesizliklere neden olduğundan günümüzde önemli bir konu olarak yer almaktadır.

Tarihsel süreç içinde klasik ve modern iktisatçılar farklı yaklaşımlar geliştirmişler. Klasikler, iktisadi yapı ve nüfus arasındaki ilişkiye; toplumsal yapı, teknolojik gelişme, coğrafi yapı ve dini inançlara bağlı olarak farklı teoriler geliştirmişler. Klasik iktisatçılar; sermaye-toprak nüfus oranı, ulusal savunma, sınırları koruma gibi kaygılarla ele alırken, modern iktisatçılar; sanayi devriminden sonra teknolojik gelişmeler ve insan hakları söyleminin güçlenmesiyle birlikte farklı şekilde ele almışlar. Dünyadaki tüm toprakların sahiplerini bulmuş olduğunu kabul ederek; sermaye-toprak/nüfus oranı küçülmüş olduğunu tarıma elverişli yeni toprakların üretime katılmasının mümkün olamayacağını, ulusal savunma için kara birliklerine fazla ihtiyaç duyulmadığını buna ek olarak insan hakları ve kadın hakları gibi paradigmalara birlikte ele alan modern iktisatçılar genel anlamda “optimum nüfus” oranı yakalamak kaygısının öne çıktığı nüfus teorileri ve politikalar geliştirdiler.

Anahtar Sözcükler: Malthus, Nüfus, İktisadi Yapı, Kalkınma, Tarih

Abstract

In developed countries, the population growth rate have almost stopped and moreover the population of old people have increased. On the other hand in non-developed and developing countries, the population growth rate is high and uneducated. All these cause various economical problems and social instability, that is why it is considered as an important problem today.

Within the historical period, classical and modern economists have developed different approaches. The classical economists have developed different theories related with the relation between economical structure and population, social structure, technological development, geographical structure and religious beliefs. While the classical economists were concerned about capital-land population ratio, national security, while modern economists have considered the issue differently together with the industrial revolution and the strengthening of human rights expression. The modern economists developed population theories and policies where the concern is to reach the optimum population ratio, assuming that all lands in the world have found their owners, capital – land / population ratio have been reduced, it is impossible to add new agricultural lands to the production, land units are not necessary for national security and taking human rights and women rights paradigms into consideration.

Key Words: Malthus, Population, Economical Structure, Development, History

İKTİSAT TARİHİ AÇISINDAN NÜFUS TEORİLERİ VE POLİTİKALARI

Kaynak üreten ve kaynak tüketen özelliklerinden dolayı nüfus, iktisat teorilerinin en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur. İktisadi büyüme ve gelişmenin ana unsuru olarak öne çıkan nüfus, Eski Yunan filozof ve din adamlarından günümüz iktisatçı ve yazarlarına kadar değişik zamanlarda ele alınmış ve üzerinde birçok çalışma yapılmıştır. Antik Yunan şehir ekonomilerinde, Ortaçağ Feodal Avrupa'da, Osmanlı ekonomisinde ve Sanayi Devrimi sonrasında günümüze nüfus ve iktisadi yapı etkileşim içinde olduğundan birçok teori geliştirilmiştir. Bu çalışmanın amacı yunan düşünürlerinden günümüz iktisatçılarına kadar iktisadi yapı ve nüfusa ilişkin ortaya atılan bu teorik çalışmaların ve politikaların tarihsel gelişimini ele almaktır.

Giriş

Nüfus teorileri; nüfusla sosyal, ekonomik, kültürel ve diğer faktörlerin değişimleri arasındaki karşılıklı ilişkileri açıklamak üzere kurulmuş fikirler dizisidir. Eski çağlardan beri filozoflar, yazarlar ve din adamları nüfus sorunları ile ilgilenmişler ve diğer olaylarla ilgisini kendi görüşlerini açıklamışlardır.

Malthus'un XVIII.yüzyıl sonlarında yazdığı "Nüfus İlkeleri Üzerine Bir Deneme" adlı çalışma, modern anlamda nüfus üzerinde yapılan ilk eser olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle nüfus teorileri ele alınırken Malthus öncesi ve sonrası olarak ele alınması bir gelenek olmuştur. Bu çalışma da iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde "Malthus öncesi nüfus teorileri ve politikaları", ikinci bölümünde ise "Malthus ve sonrası nüfus teorileri ve politikaları" olarak ele alınmıştır.

I- MALTHUS ÖNCESİ NÜFUS TEORİLERİ VE POLİTİKALARI

1. İlk Çağlardan Malthus'a Nüfus teorileri ve Politikalar

İlk çağlarda toplumların belli bir nüfus politikasının olmadığını ileri süren yazar Harold Wright, insanların işgücü ihtiyacını arz ve talebe göre dengelediğini, nüfus/toprak-gıda ve savaşların şartlarına göre ayarladığını belirtmiştir (Duncan 1929,p.197). Nüfus dengesini sağlamak için tarihte ilk olarak politikalar geliştiren Eski Mısırlılardır. Yaklaşık olarak 4000 yıl önce Mısır rahipleri tarafından hazırlanmış olan papirüslerde nüfus dengesinin sağlanması için doğum kontrolü ile ilgili metinler bulunmaktadır. Bu metinler, dünya tarihinde nüfusla ilgili hazırlanmış ilk metin olarak kabul edilmektedir (Saraç 1992,s.20).

Bilindiği gibi eski çağlardan beri din adamları, filozoflar ve düşünürler yazdıkları eserlerle buldukları toplumun iktisadi, siyasi ve sosyal yapısını derinden etkilemişlerdir. Bunlardan bir kısmı iktisadi yapı ve nüfus etkileşimleri üzerinde de durmuşlar. Değişik zaman ve mekanlarda yaşamış olmakla birlikte nüfus ve iktisadi yapı üzerinde benzer bazende farklı düşünceler dile getirmişler. Örneğin ünlü filozoflardan Konfüçyüs, Eflatun ve Aristo eserlerinde nüfusla ilgili düşüncelerini iktisadi, askeri ve idari açıdan farklı ağırlıkta ele almış ve değerlendirmişlerdir.

Konfüçyüs(M.Ö.551-479), aşırı nüfus artışının işgücü verimliliğini düşürerek hayat standardını düşüreceği ve toplumsal çatışmaya neden olacağını iddia etmiştir. Kendi gibi Çinli filozof olan Mo Tzu(M.Ö. V.y.y.) ise devletin uyguladığı aşırı vergi ve ağır çalışma şartlarına insanların dayanamayıp ölmeye başladığını bu yüzden nüfusun azalarak kontrol altına alınabildiğini belirterek, insanların erken yaşta evlenmelerine izin verildiği takdirde kısa zamanda nüfusun ikiye katlanacağını, bunlara yetecek yeterli gıdanın olamayabileceğini söylemiştir (Abrams 1997,p.27). İsrafa ve eğlenceye karşı olan Mo Tzu, devlet hazinesinin parayla dolu olmasının da lüks tüketime ve israfa neden olacağını, insanları tembelleştirerek çalışma isteğini kaybedeceği fikrindedir. Dengeli ve kontrollü nüfustan yana olan Mo Tzu, nüfus artışına karşı önlemler alınması gerektiğini de belirtmiştir (Shun 1991,p.207).

1.1. Eski Yunan Dönemi

Eski Yunan şehir devletlerinde bireyler devlet için var olduklarından, kişisel arzularını devlet için feda etmeleri gerektiği düşüncesinden hareketle politikalar belirlenmekteydi. Eski Yunan devlet yönetimi, sürekli çevresiyle savaş içinde bulunduğundan güçlü bir nüfusa/askere ihtiyaç duymuş ve nüfus artışı için bazı teşvikler sağlamıştır. Yönetimler, genel anlamda aynı politikalar uygulamakla birlikte bazen kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak farklı birtakım politikalar da geliştirmişler.

Spartalılar, güçlü savaşçılara ihtiyaç duyduğundan nüfus artışı için evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı zorunlu kılmışlardı. Buna karşı çıkan bekarlar için; *toplumdan dışlama*, *zor işlerde istihdam etme* gibi cezalandırma yolunu açan yasalar koymuşlardı. Sparta devlet yönetimi, vatandaşlarının evlilik-aile müessesesiyle ilgilenmekten çok, bu evlilikten meydana gelen verimliliğe yani sağlıklı çocuk sahibi olmalarına bakardı. Üç-dört çocuklu *kalabalık* aile babasını ise ödüllendirirdi.

Atina devlet yönetiminde de Spartalılarda olduğu gibi evliliği zorlayıcı yasalar getirilmişti. Barış zamanlarında ise fazla askere ihtiyaç duyulmadığından bu yasaların tam

tersine uygulamalar getirilerek nüfusu azaltmak için kolonizasyonla vatandaşlarını göçe tabi tutmuş, hamile kadınların kürtaj benzeri yollarla düşük yapmalarına göz yummuştur. Spartalılar nüfusun nitelik (sağlıklı,güçlü, savaşçı) yönleriyle ilgilenirken, Atinalılar daha çok nicelik yönleriyle ilgilenmiştir (Reuter 1923, p.41-42).

Ünlü Yunan filozofu Eflatun, devletin iktisadi yönden kendine yeterli olması için toplumun-ne fazla ne de eksik-belli bir nüfus büyüklüğüne sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Republic 1994, p.173). O'na göre aile, işgücü arzı-emek ve nüfus dengesi için bir araçtır. Nüfus dengesini sağlarken savaş ve salgın hastalıkları da hesaba katmak gerekir. Güçlü, savaşçı ve toplumda aktif olan erkeklerin daha fazla çocuk sahibi olmaları faydalı olacaktır (Republic 1994, p.174). En uygun yaş periyodunu; kadınlar için 20-40, erkekler için ise ergenlik çağı ile 55 arası olduğundan, insanlar bu yaşlarda çocuk sahibi olmaları uygundur (Republic 1994, p.175). Artan nüfusu dengelemek için; yurttaşlarını kolonilerine göçe zorlama(*zorunlu tehcir*), çocuk düşürme, evliliği ve çocuk sahibi olmayı yasalarla sınırlandırma gibi tedbirler sıralamıştır. Azalan nüfusu karşılamak için devlet, vatandaşlarının çocuk sahibi olmasını sağlayacak tedbirler almalıdır. Acil durumlarda ise dışardan göç alarak nüfus dengelenmelidir (Reuter 1923, p.183).

Eflatun gibi *Aristo* da iktisadi yapı ile nüfus dengesi arasında bağlantı kurmaktadır. Nüfusun veba salgınıyla yarıya düşen şehir devletinde, iktisadi refahta da aynı oranda düşüş tespit ettiğini söylemektedir (Politics 1999, p.130). Eserlerinde nüfusun nicelik/nitelik yapısı, iklim şartlarının insan ırkları üzerindeki etkileri gibi konulara da yer veren *Aristo*, ekonominin dengede olması ve *yasaların tatbiki ve düzenin korunması* için devletin belli bir nüfusa sahip olması gerektiği görüşündedir. Topluma fayda sağlamayan fazla nüfusun kolonilere gönderilmesi gerekmektedir(Barker 1959, p.408). *Aristo*, iktisadi faaliyetler ve sanatsal çalışmalar için aileye Eflatun'dan daha çok önem vermektedir.

Sonuç olarak genel anlamda Eski Yunan düşüncesinde nüfus konusu iktisadi, siyasi ve sosyal kaygılarla ele alınmış ve dengenin bozulmaması için politikalar geliştirilmiştir. Eflatun, nüfus fazlasının yeni kolonilere gönderilmesiyle optimal nüfusun sağlanabileceğini düşünmektedir. *Aristo* bu görüşü kabul etmekle beraber daha çok nüfusun sınırlandırılması gerektiği üzerinde durmuştur (Barker 1959, p.397).

1.2. Romalılar

Romalıların nüfus politikaları ve uygulama biçimleri eski yunanlardan daha farklı ve belirgindir. VI.yy'a kadar Romalılar'da aile zengin-aristokrat sınıfın sahip olabileceği

bir ayrıcalıktı. Hristiyanlığa geçtikten sonra katolik inancın etkisiyle bu düşünce kırılmış ancak fazla da etkili olmamıştır. Büyük bir imparatorluk olması hasebiyle sürekli savaşta olan Romalılar, ordusunda sayısal çoğunluğu sağlamak için sürekli askere ihtiyaç duymuş ve işgal ettiği topraklara yerleştirmek içinde belli bir nüfusa sahip olması gerekmiştir. Bu nedenle *Sezar* zamanında çok çocuklu aileler ödüllendirilmekteydi. Evlilikten imtina edenlere bir takım cezalar uygulanmaktaydı. Örneğin evli olmayan kadınların özel kabul edilen bazı giyim-kuşam türünü giymeleri yasaklamıştı.

Kadınlar Roma yasalarında miras hukukunda erkeklerle eşit haklara sahip olduklarından bir çok Romalı zengin kadın bulunuyordu. Keza Roma yasalarında kadınlar evlilik sözleşmesinde de eşit haklara sahip olduklarından kocalarından boşanmak için mahkemelere resen başvurabiliyordu. Evliler rahatlarına düşkün veya mali külfet getireceği kaygısıyla çocuksuz veya az çocuklu kalmayı tercih etmiştir. Ancak imparatorluğun tüm teşviklerine/tecziyelerine rağmen nüfus istenen seviyeye ulaşmamıştır. (Coontz 1957,p.153-162).

Dogmatik düşüncelerin hakim olduğu ortaçağ avrurasında belli bir nüfus politikasından söz etmek mümkün değildir. Ancak İstanbul'un fethiyle birlikte aydınlanma dönemine geçebilen avrupalılar bu dönemden sonra sistematik politikalar geliştirmeye başladılar.

1.3. Merkantilistler

Merkantilizm politik iktisat sistemi olarak yaklaşık 300 yıl (1450-1750) ulusal devletlerin iktisat politikası ilkelerini belirlemiştir. Modern avruranın iktisadi, siyasi ve sosyal hayatının temelden şekillenmesini sağlayan bu düşünce akımında belli bazı nüfus politikaları da gündeme gelmiştir. 'Merkantilizm' ismi ilk defa Adam Smith tarafından kullanılmıştır. Bu döneme zaman zaman 'ticari sistem' ya da 'sınırlayıcı sistem' de denmektedir. Avrupa, bu dönemde uyguladıkları merkantilist politikalarla sermaye birikimini sağlamış ve ardından sanayi devrimini gerçekleştirmiştir. Ticaret hadlerinin büyümesiyle *biriken sermaye* sanayileşmeyi hızlandırmıştır. Merkantilist düşünce genel olarak korumacı bir ulusal ekonomi anlayışı üzerine kurulmuştur. Merkantilistler için ulusal zenginliğin ölçütü, devlet hazinesinde bulunan değerli maden miktarıdır. Bu yüzden ülkeye maden girişi için kolaylıklar sağlanması ama çıkışın sınırlanması taraftarıdır. Bu düşünceye göre yeni ulusal devletler için dış ticaret önemli gelir kaynağıdır. Bu dönemde para birimi altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerdi. Bu şartlar altında ülke içinde değerli maden arzını arttırmanın tek yolu değerli madenler ülke

içinde üretilmediği sürece ticaret bilançosu fazlası sayesinde ülkeye değerli maden girişini sağlamaktı.

Üretimin *emek* olduğu bu çağda ihracat fazlası sağlanması için üretim artışının düşük ücretle gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu düşünce sistemine göre nüfus artışı, emek arzını artırarak ücretler üzerinde aşağı doğru baskı oluşturacaktır. Bu nedenle nüfus artışını özendiren Merkantilistler, bir ülkenin en büyük hazinesinin iyi beslenmiş insan sayısı olduğu fikrini savunmuşlardır. Merkantilist düşünceyi kesin bir çerçeve içinde tanımlamak mümkün değildir. Bu konuda düşünce üretmiş birçok ismin birbirinden çok farklı ve bazen birbiriyle çelişen yaklaşımları dışında, farklı ulusların da farklı merkantilist anlayışları olmuştur. Örneğin İngiliz merkantilizmi hızla loncalar ve devlet müdahalesi gibi ortaçağ kurumlarından kurtulma eğilimi gösterirken Fransa’da ortaçağı millileştirme eğilimi görülmüştür. Fransız merkantilizmi “Colbertism” olarak isimlendirilirken İspanyol merkantilizmi “Bulyonizm”, Alman merkantilizmi ise “Kameralizm” ismini almıştır. Aşağıda bu akımların öncülüğünü yapan bu düşünürlerin nüfus ve iktisadi yapı üzerindeki fikirlerini açıklayacağız.

İngiliz Merkantilistlerinden olan ve “milli gelir” kavramını ilk kez ortaya atan William Petty(1623-1687), iktisadi büyümenin yatırımdan çok nüfus artışıyla sağlandığını düşünmüş ve bir nüfus-gelir ilişkisi kurmuştur. Kendi geliştirdiği yöntemlerle bazı sayısal büyüklüklerin ortalama değerlerini incelemiş ve geleceğe dönük nüfus artışları tahminlerinde bulunarak Londra nüfusunun kırk yıl içinde ikiye katlanacağını iddia etmiştir (Petty 1976, p.406). İrlanda’daki nüfus artışını ülkedeki ihracat artış oranıyla ölçme gibi çalışmalar da yapmıştır.. Petty’de servet, sermaye stoku ya da ulusal varlık, önceki veya geçmiş emeğin bir sonucudur. Bu görüş emek-değer teorisinin temelini oluşturur. Ama Petty yalnızca emeğin değil toprağın da önemli olduğunu savunmuştur. Çünkü emek arzının artışı ücretleri düşüreceğinden sanayi üretimi ve ihracat artar. Nüfus artışıyla üretim ve vergi gelirlerinde *artış* sağlanacağı düşüncesindedir (Brewer 1992, p.36). Yine Petty nüfustaki azalışın yoksulluğa neden olacağına inanmaktadır.

James Harrington(1611-1677), 25 yaş üstünde evlenmemiş olanların iki kat vergilendirilerek cezalandırılmaları gerektiği ve on çocuklu babaların ise vergiden muaf tutulmaları gerektiğini söylemiştir (Bonar 1931, p.86; Coontz 1957, p.87-89). Yine nüfus hareketleri ve tarımsal üretim ilişkisini irdeleyen King Kanunu ilk kez bu dönemde ortaya atılmıştır. Bu düşünceye göre, tarımsal üretimin arttığı dönemlerde toplam tarımsal gelirin düşer (Aspromourgos 1996, p.21-22).

Richard Cantillon(1680-1734), nüfus ile gelir arasında doğrudan bir bağlantı kurarak; “İnsanlar sınırsız geçim kaynağına sahip olursa ambardaki fareler gibi çoğalırlar” demiştir (Thomlinson 1976, p.35). Cantillon’a göre toprak ne kadarsa nüfus ta o toprağın geçindirebileceği sayıya kadar artar. Toprağın işleniş tarzıda toprak sahibinin talep yapısına bağlıdır. Çiftçiler aynı birim toprakta aynı yöntemle üretime devam ederlerse bin yıl geçse de nüfusta bir artış olmayacaktır. Cantillon, nüfus artışının emek talebindeki artışla mümkün olacağını düşünmektedir (Cantillon 1992, p.36). Eğer toprak sahibi daha çok at sahibi olmak isterse üretime ayrılan toprak azalacağından daha az yiyecek üretir ve bu nüfusu etkiler. Cantillon’un nüfus üzerindeki bu görüşü Malthus’a temel oluşturacaktır.

Sonuç olarak Ortaçağ ve Fizyokrasi arasındaki dönemde gelişen düşüncelerin bütünü olan merkantalizmin sanayileşme anlayışı, nüfus artışını da beraberinde getirmiştir.

1.4. Fizyokratlar

XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Merkantilizm’e reaksiyon olarak Fransa’da ortaya çıkan Fizyokrasi(1760-1780) düşüncesine göre zenginliğin kaynağı sadece toprak, yani tarımdır. Ticaret ve finansman alanında çalışanların sayısı, bunların üretken olmayan (kısır) sınıflar olmalarından dolayı, mümkün olduğunca düşük tutulmalıdır. Kısacası, üretken sınıf çiftçiler olduğundan, onların daha fazla artık ürün yaratabilmeleri için her türlü yasal düzenlemelerin yapılması gerekiyordu. Fizyokratlara göre, üretken olan emek, toprakla uğraşan çiftçinin emegidir. Çünkü, çiftçi bir artıkdeğer yaratmaktadır. Bu nedenle, iyi işleyen bir ekonomide tarıma öncelik verilmelidir. Tarımda çalışacak yeterli miktarda emek arzı olması için nüfus artışı desteklenmelidir. Ancak toprak/nüfus dengesinin bozulmaması için toplumların dikkatli olması gerekir. “Toprak ve gıda yeterli olduğu sürece ‘nüfus artışı’ desteklenmelidir” diyen fizyokrat Mirabeau’ya ünlü fizyokrat François Quesnay(1694-1774)’de destek vermiştir (Reuter 1923, p.53).

Rousseau, Locke, William Godwin ve Marquis de Condorcet nüfusla ilgili görüşleri Malthus’tan çok farklıydı. Tabiatın insanları için sınırsız kaynakların mevcut olduğunu iddia etmişlerdir (Brown 1926, p.165). Bilgi ve teknolojik ilerlemeyle insanların dünyayı cennete çevireceğine inanan Godwin'e göre "insanlar aklın üstünlüğünü kabul etmekle faziletli olabilirler. Akıl da bilgiye dayanır ve bilgi alanında sahip olunacak ilerlemenin de sınırı yoktur". Böylece, nüfus baskısı aklın önderliğindeki yeryüzü cenneti için herhangi bir baskı ve tehdit oluşturmaz. Nüfus, yaşam için gerekli olan araçların daima altında kalır. Buna karşın eğer bir nüfus baskısı ortaya çıkarsa, bu doğanın gerekli ürünleri vermeyi acımasızca

reddetmesi değil, yanlış politikalar uygulayan kurumlar nedeniyle olur. Bu gibi kurumlar yüzünden Avrupa'da tarımsal üretimin "ülkesel monopoller" tarafından sınırlandırıldığını belirtir. Zira monopol, kısa ve uzun dönemde ortalama masraflar azalmaya devam ettiği halde, fiyatı yüksek tutmak ve karını arttırmak amacıyla üretimini suni olarak kısar ve aşırı kapasiteye neden olur. Bu nedenle kaynakların bir kısmının atıl kalmasına neden olarak aşırı kapasiteye yol açar (Türkbal 1997, p.257).

Godwin, artan tarımsal verimin yüzyıllarca artmaya devam edecek olan nüfusu besleyebileceğini ifade etmiştir. O'na göre toprak, ne zaman daha fazla bir nüfusu kabul etmezse, insan da o zaman sayıca artmayı durduracaktır. Zaman içerisinde yiyecek maddeleri üretimi artarken doğum oranının azalacağını belirtir. Ayrıca insan oğlunun gelecekte suni yiyecekler üretebileceğini ve makinenin tarımda kullanılarak verimliliğin artırılabilceğini belirtmiştir. Godwin gibi, Morquis de Condorcet, Bilim ve teknolojiyle gelişmenin sınırsız olacağına inanmıştır. Eğitimin önemini vurgulayarak, bilim ve teknolojinin eğitimle gerçekleşeceğini belirtmiştir. Bu sayede mevcut toprakların daha çok insanı barındırmakla kalmayıp aynı zamanda herkesin daha az çalışarak ve daha fazla üreteceğini ifade etmiştir. Bu nedenle, Condorcet'e göre nüfus artışı bu yeryüzü cennetinin oluşumunu engellemeyecektir. Nüfus artışıyla eş anlı olarak artan insan bilgisi (beşeri sermaye) daha çok sayıda insanın geçimini sağlayabilecek yeni yöntemler geliştirecektir. Bununla birlikte insan aklı nüfus artışını önleyici tedbirler alacaktır (Savaş 1997, p.341-342). Ancak, David Ricardo ve Thomas Robert Malthus bunların tam tersine doğal kaynakların sınırlı olduğu fikrindedirler (Brown p.165).

Modern iktisadın kurucusu olarak kabul edilen *Adam Smith*, ücret haddinin nüfusun büyüklüğünü belirlediğini emek arzındaki artışın gıda maddelerindeki artışla doğru orantılı olduğunu söylemiştir. Gelişmenin ilk dönemlerinde en verimli topraklar işlendiğinden müteşebbis karı maksimum düzeydedir. Nüfus artışıyla talep yükselir yatırımlar artar. Bu dönemde emek sahiplerine yüksek ücret ödeneceği için refah seviyesi yükselir. Bu dönemde nüfus artışı hızlı olacaktır. Ancak bir süre sonra işlenebilir marjinal toprakların tarımda kullanılmasıyla *azalan verim* ortaya çıkacaktır. İşgücü başına verimin düşmesi ve karların azalmasıyla yatırımlar düşecek emeğe ödenen ücret azalacaktır. Azalan ücretle nüfus artışı duracak ekonomik büyüme sekteye uğrayacaktır (Smith 1976, p.566).

II- MALTHUS ve SONRASI NÜFUS TEORİLERİ VE POLİTİKALARI

Thomas Robert Malthus (1766-1834) XIX. yüzyıl iktisadi, siyasi ve sosyal düşünce sistemlerini büyük çapta etkileyen ünlü bir İngiliz düşünürüdür. Malthus'un döneminde sanayileşmenin etkisiyle yığın üretim, görülmemiş bir şekilde artarak emeğe olan talep azalmış ücretler düşmüştü. 1790'larda İngiltere, tarihinde görülmemiş şekilde hızlı nüfus artışı olmuştu (Blaug 1962, p.62). Sanayiciler, birçok yetişkin işsiz dolaşırken birim maliyeti düşürmek için kadın ve çocukları fabrikalarında istihdam ederek ağır işlerde çalıştırıyorlardı. Şehirler işsiz, aç ve sefalet içinde yaşayan insanlarla dolup taşıyordu. Böyle bir dönemde Malthus, "*An Essay on the Principle of Population*" adlı eserinin ilk baskısını yaptı (1798) (Wallace 1998, p.21). İleri sürdüğü teoriye göre nüfus 1, 2, 4, 8, 16, 32... şeklinde geometrik dizi halinde artarken, gıda maddeleri 1, 2, 3, 4, 5, 6 ... olarak aritmetik dizi biçiminde artmaktadır. Özellikle Amerika'daki nüfus artışını örnek alan Malthus, nüfusun serbest bırakıldığı takdirde, her yirmi beş yılda bir kat artacağını ileri sürmüştür (Malthus 1978, p.20-25). O'na göre bu durum, nüfusla gıda maddeleri arasındaki dengeyi bozmaktadır. Malthus daha sonra 1803'te aynı eserinin ikinci baskısında eklemeler yaparak dengeyi sağlamak için insanların geç evlenerek ve doğum sayısını azaltarak önüne geçebileceğini ancak, bunun ahlak dışı önlemler olduğunu söylemektedir Her halükarda gelişmemiş toplumların nüfus artışının devam edeceğini ve dengesizliğin artacağını söyleyerek; gıda kıtlığı, savaş, doğal afetler, çocuk ölümleri ve hastalıklarla fazla nüfusun telef olacağını belirtmiştir (Glass 1953, p.27-30). Malthus'a göre bunlar doğa yasalarından çıkan kontrollerdir. Gıda maddelerinin artışının nüfus artışına yetişmeyeceği teorisini "Azalan Verimler Yasası"na dayandırarak geliştirmiştir. Bu yasaya göre toprağın verimi, kullanılan sermaye malları ve yeni üretim yöntemleri ile belli bir düzeye kadar artırılabilir. Marjinal seviyeye ulaştıktan sonra yeni sermaye mallarının kullanımı verimi daha fazla artırmayacaktır. Malthus, nüfus ile ücret düzeyi arasında da ilişki bulunduğunu öne sürer. Nüfus artışı, emek arzını artırdığı için ücretlerin düşmesine yol açacaktır. Ücretler işçilerin dayanabilecekleri maksimum düzeye kadar düşecektir. Ücret düzeyinin "*Asgari Geçim Düzeyi*"nin altına düşmesiyle sefalet ve hastalık artacak, dolayısıyla emek arzı azalacak, ücretler ise yeniden yükselecektir.

Malthus, yiyecek arzı üzerinde teknolojinin etkisini tam olarak değerlendirememiştir. Malthus'tan günümüze, nüfusun önemli ölçüde artması, yaşam süresinin neredeyse iki katına çıkması, teknolojik yenilikler, ekonomik, sosyal ve kültürel etkenlere bağlı olarak nüfus artış hızının değişmesi, kıtlık ve açlığın daha çok siyasal karışıklıklar nedeniyle gündeme gelmesi Malthus'un nüfus ile ilgili teorisinin etkisini azaltmıştır.

Malthus, nüfus artışı nedeniyle uzun vadede yiyecek ve mal arzında nüfusa oranla belirli bir azalmanın olacağını öngörmekle birlikte kısa vadede genel bir arz fazlasının olabileceğine inanmaktaydı. Malthus, daha fazla nüfus artışının kaçınılmaz bir şekilde yaşam standartlarını düşüreceğini vurgulayarak kaynaklara ve varolması gereken teknolojik düzeye ilişkin bir optimum nüfusu işaret etmiştir (Aktan 1999, s.570-595).

Knut Wicksell(1851-1926), Optimum Nüfus Teorisi'nin sahibi olarak kabul edilmektedir. Bu İsveç'li iktisatçı, kişi başına gelirin maksimum olduğu noktada nüfus artışının kontrol altında tutulması gerektiğini söylemiştir. Wicksell'e göre gönüllü ve devlet destekli politikalar uygulanarak doğum kontrolü sağlanmalıdır. Ülkede alkol bağımlılığı nüfus artışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle aileler iki çocukla sınırlanmalıdır. Pesimist bir yaklaşımla o dönemdeki İsveç'in durumuna bakarak bu sonuca varan K.Wicksell'e göre bütün Avrupa optimal nüfusun üzerindedir. 1881'de Stokholm'de verdiği bir konferansta İsveç'ten yılda 50.000 kişinin göç ettiğini söylemektedir. "Eğer çocuklarımız gelecekte göçmen olacaklarsa neden onları dünyaya getirelim?" diyerek kaygılarını dile getirmiştir (Wicksell, Lindahl 1958, p.11,35).

Sosyalistler Malthus'un fikirlerine karşıdır. Bu düşünceye göre sefalet, nüfusun fazlalığından değil işçinin hak ettiği ücreti almasını önleyen kapitalist rejimden kaynaklanmaktadır. *Karl Marx*, İktisadi büyüme için nüfus artışının bir sorun olmadığını kapitalist sistemden kaynaklanan bir sorun olduğunu belirtmiştir. Malthus'un üretken olan ve olmayan nüfus ayırımı yaparak büyük hataya düştüğünü, burjuva politikalarına uyumlu düşüncelerini zayıf ve saçma bulduğunu söylemektedir (Bkz.: Marx 1952, p.111,153,177,322). Malthus'un Sismondi ve Ricardo'dan aşırımlar yaptığını sonuç olarak orijinal bir fikre sahip olmadığını da iddia etmektedir (Coontz 1957, p.102-103).

Yine ünlü Merkantilist düşünürlerinden *Keynes*, I.Dünya Savaşı sonrası İngiltere'deki işsizliği kısmen 20-30 yıl önceki doğum oranının yüksekliğine bağlamış, nüfus artışına paralel olarak mevcut nüfusun geçinebilmesi için çalışma alanları yaratılması gerektiğini, bunun içinde yatırımlara ihtiyaç olduğunu, yatırımları yapabilmek için gerekli sermayenin kolayca sağlanamayacağına işaret etmiştir.

Malthus'tan sonraki gelişmelerin fikirlerini yalanlar nitelikte olması onun nüfus konusundaki teorisine karşı tepkiler doğurmuştur. Özellikle o dönemlerde nüfus artışının yanında kişi başına milli gelirden azalma yaşanması beklenirken tersine artış göstermesi, gelir artışına rağmen doğurganlığın azalması ve nüfus artışının yavaşlaması tepkileri doğuran

başlıca nedenler olmuştur.

Tarihsel sürece baktığımızda klasik ve modern görüşte nüfus ve iktisadi büyüme etkileşimine farklı yaklaşımlar getirmişler. Klasik görüşte iktisadi büyümede temel girdiler; emek ve topraktır. Beşeri sermaye(nüfus) emek faktörü içerisinde ele alındığından ayrı bir faktör olarak değerlendirilmemiştir. Modern görüşte ise üretim yaklaşımında beşeri sermaye(nüfus) ayrı bir faktör olarak ele alınmış ve iktisadi büyümenin temel unsuru olarak kabul edilmiştir. Modern iktisatçılara göre nüfus hacmindeki artış, beşeri sermayeyi artırarak yeni fikirlerin ve yeni teknolojilerin doğmasını sağlayacaktır. Yeni fikir ve teknolojiler sayesinde kişi başına gelirdede artışlar olacaktır (Jones 1999, p.139-141).

SONUÇ

Tarihsel süreçte klasik ve modern iktisatçılar, iktisadi yapı ve nüfus arasındaki ilişkiye; toplumsal yapı, teknolojik gelişme, coğrafi yapı ve dini inançlara bağlı olarak farklı teoriler geliştirmiş, yönetimler de günün şartlarına göre politikalar uygulamıştır. Klasik iktisatçılar nüfus konusunu; sermaye-toprak/nüfus, ulusal savunma, sınırları koruma gibi kaygılarla ele almışlar. Modern iktisatçılar; sanayi devriminden sonra teknolojik gelişmeler ve insan hakları söyleminin güçlenmesiyle birlikte farklı şekilde ele almışlar. dünyadaki tüm toprakların sahiplerini bulmuş olduğunu kabul eden modern iktisatçılar, sermaye-toprak/nüfus oranı küçülmüş olduğunu tarıma elverişli yeni toprakların üretime katılmasının mümkün olamayacağını, ulusal savunma için kara birliklerine fazla ihtiyaç duyulmadığını buna ek olarak insan hakları ve kadın hakları gibi paradigmalarda birlikte ele almaktadırlar. Genel anlamda “optimum nüfus” oranı yakalamak kaygısının öne çıktığı nüfus teorileri geliştirmektedirler. Günümüz iktisatçıları ; her biri siyasi ve hukuki sonuçlar da doğuran; Beşeri Sermaye Oluşumu, Gelir ve Bölüşümü, Çalışma Koşulları, İstihdam, İşsizlik, Kadın ve Çocuk İşgücü, Eğitim ve Gelişim, Ekonomik Gelişme, Gelir Dağılımı, Yoksulluk, İnsani Gelişme, Kadın, Yaşam Kalitesi.. gibi nüfusu ilgilendiren kavramlar üzerinde ayrıntılı çalışmalar yapmaktadırlar.

KAYNAKÇA

- Adam Smith, **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**, Volume: 2, Oxford: Clarendon Press,1976.
- Anthony Brewer, **Richard Cantillon: Pioneer of Economic Theory**, New York: Routledge,1992.
- Aristotle, **Politics(Books V and VI)**, Transltr. David Keyt, Oxford: Clarendon Pres,1999.
- Aydın TÜRKBAL, **İktisada Giriş**, Erzurum,1997.
- C.C.Aktan vd. "**Liberalizme Katkıda Bulunan Düşünürler**" *Yeni Türkiye Dergisi*, 1999, Sayı 25, Ocak-Şubat 1999.
- Charles JONES, "**Growth: With or Without Scale Effects?**", *American Economic Review*, Vol.89,No.2, May,1999.
- D. V. Glass, **Introduction to Malthus**, London: Watts, 1953.
- E. Barker,**The Political Thought of Plato and Aristotle**, New York: Dover, 1959.
- Edward Byron Reuter, **Population Problems**, Philadelphia: J.B. Lippincott Company, 1923.
- Ford K. Brown, **The Life of William Godwin**, London: J. M. Dent & Sons, Ltd., 1926.
- Hannibal Gerald Duncan, **Race and Population Problems**, New York: Longmans, Green and Co., 1929.
- Hüseyin Saraç, **Nüfus Politikaları ve İlahi Dinlerdeki Uygulama**, Yüksek Lisans Tezi(İ.Ü.S.B.E) İstanbul, 1992.
- James Bonar, "**Theories of Population from Raleigh to Arthur Young**", London,1931.
- Karl Marx, **Theories of Surplus Value**. New York: International Publishers, G. A. Bonner - transltr, Emile Burns – 1952.
- Knut Wicksell, Erik Lindahl **Selected Papers on Economic Theory**. Cambridge:Harvard University Press.,1958.
- Kwong-Loi Shun, "**Mencius' Criticism of Mohism: An Analysis of Meng Tzu 3a: 5,**" *Philosophy East & West* 41.2 Dergisi, 1991.
- M. Blaug, **Economic Theory in Retrospect**, Homewood :Contributors: Richard D. Irwin, 1962.
- Sydney H. Coontz, **Population Theories and the Economic Interpretation**. London: Contributors: Routledge & Kegan Paul, 1957.
- Paul Wallace, **The Rebirth of Malthusian Gloom**, *New Statesman*. Volume, 127. Issue: 4367.,January 9, 1998.
- Paula Abrams, "**Population Control and Sustainability: It's the Same Old Song but with a Different Meaning,**" *Environmental Law Dergisi* ,1997, 27.4.
- Plato, **Republic**, (Transltr: Robin Waterfield) Oxford: Oxford University Pres, 1994.
- Ralph Thomlinson, **Population Dynamics: Causes and Consequences of World Demographic Change**, New York: Random House, 1976.
- Richard Cantillon, **Pioneer of Economic Theory**, New York: Routledge, 1992.
- Sydney H. Coontz, **Population Theories and the Economic Interpretation**, London: Routledge & Kegan,1957.

Thomas Robert Malthus, **First Essay on Population**, London: Macmillan, 1798.

Tony Aspromourgos, **On the Origins of Classical Economics: Distribution and Value from William Petty to Adam Smith**, New York: Routledge,1996.

Vural SAVAŞ ,**İktisatın Tarihi**, *Liberal Düşünce Topluluğu*, İstanbul,1997.

William Petty, **Political Arithmetick**: London, 1676, Aktaran: Ralph Thomlinson, **Causes and Consequences of World Demographic Change**, New York: Random House, 1976.